

Доц. Ю.К. Васильєв¹,

проф. К.К. Васильєв²

¹ Сумський державний університет

² Незалежний науковець

Петро Павлович Пелехін (1790–1871) і Павло Петрович Пелехін (1842–1918): від медичної поліції до антисептики

Це дослідження присвячене вивченню життєвих шляхів двох Пелехіних: батька і сина. Про них говорять: «великі українці Пелехіни», «самовіддані патріоти», «світочі української медицини», «прихильники українського національного відродження». Варто ще раз звернутися до їхніх біографій, аби прояснити основні віхи їхнього життя та діяльності.

Професору Пелехіну-старшому довелося викладати багато дисциплін, і зокрема він викладав медичну поліцію (німецькою: *Medizinische Policey*). Словосполучення «медична поліція» використав Йоганн Петер Франк (J. P. Frank; 1745–1821), і завдяки йому виникла назва цієї дисципліни. Медична поліція як наука і навчальна дисципліна пройшла довгий шлях розвитку і тепер у нас відома як громадське здоров'я (англійською: *Public health*) [29].

Професор Пелехін-молодший викладав хірургічні науки і увійшов в історію медицини як перший у Російській імперії, який почав пропагувати антисептику, після того, як відвідав у Великій Британії Джозефа Лістера (J. Lister; 1827–1912), який запропонував цей метод. Тому не випадково ми й винесли в заголовок, і «медичну поліцію», і «антисептику».

Методи та матеріали дослідження. Використані методи — історичні. Матеріали дослідження — письмові (опубліковані та архівні). Батькові й синові Пелехіним присвячена велика кількість літератури. Ще Л.Ф. Зміїв писав про них у своїй біобібліографічній праці [5, 6]. Є статті про них в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона» [16, 19]. У «Російському біографічному словнику» вміщена інформація про Пелехіна-старшого [10], а у «Великій медичній енциклопедії» написано про Пелехіна-молодшого [7, 8].

Українські енциклопедичні видання також приділили їм увагу: «Українська загальна енциклопедія»

[14], «Українська мала енциклопедія» [13], «Українська радянська енциклопедія» [1], «Енциклопедія українознавства» [21, 24], «Енциклопедія Сучасної України» [2]. Інформацію про них також можна знайти в біобібліографічних виданнях: «Українські лікарі» [20, 23] та «Медицина в Україні» [22, 25]. Про Пелехіна-старшого опубліковано енциклопедичну статтю в книзі «Києво-Могилянська академія в іменах» [9], а про Пелехіна-молодшого — у «Світочі української медицини» [27].

Варто відзначити статті, спеціально присвячені як батькові [26], так і синові [12, 17, 28] Пелехіним. Насамкінець, зазначимо дві дисертації, опубліковані ще наприкінці XIX століття: О.К. Європіна, в якій написано про Петра Пелехіна [4], та К.-Е.-С. Е. Лопатто, де розповідається про Павла Пелехіна [11]. Нижче ми будемо посилалися й на архівні особові справи Петра Павловича Пелехіна, його братів: Іова й Івана Пелехіних, і, звісно, Павла Петровича Пелехіна (РДВІА: 316-63-4588; 316-63-4553; 316-63-4554; 316-63-4785).

Результати та їх обговорення. Прізвище Пелехіних українською мовою спочатку писалося як «Пелехин», що підтверджується першою українською загальною енциклопедією — «Українською загальною енциклопедією» [14]. Таке ж написання, «Пелехин», знаходимо і в «Українській малій енциклопедії» професора Євгена Онацького [13]. Проте в «Енциклопедії українознавства», п'ятий том якої видано 1966 року, вже зафіксовано сучасний варіант прізвища — «Пелехін» [21, 24].

Уже в першій українській енциклопедії зазначалося: «Пелехин, властиво Пелех» [14]. Це припущення логічне і не викликає сумнівів. Далі почалися пошуки однофамільців в історії України. У XVII столітті був кошовий отаман Війська Запорозького Григорій Пелех (? — після 1674). Саме його було записано як пращура нашого героя — професора

Петра Павловича Пелехіна [12, 23, 25, 27]. Однак це лише припущення, гіпотеза. Жодних генеалогічних досліджень не проводилося, або, коректніше кажучи, нам про них невідомо. Адже і «Пелех», і «Пелехін» — досить поширені в Україні прізвища, і всі їхні носії, звісно, не мають одного предка — Григорія Пелеха, про якого нам вкрай мало відомо. Про його походження, рік народження та смерті немає відомостей. Відомо лише, що він був прихильником гетьмана Війська Запорозького Правобережної України Михайла Ханенка (1620–1680) та виступав за укладення союзу з Річчю Посполитою.

У літературі немає єдиної думки щодо року народження професора Петра Пелехіна: 1789 р. [4, 10] чи 1794 р. [6, 9, 14, 19, 24, 25]. Український історик медицини М.К. Бородій, який багато працював в архівах [3], встановив, що майбутній професор Петро Пелехін народився 1790 р. в селі Макіївка, що нині у Черкаському районі Черкаської області [1].

Ще Л.Ф. Зміїв писав, що Петро Пелехін походив «з духовного звання» [6]. Чомусь наступні автори вирішили, що він був сином священника [4, 10]. За архівними даними, які ми вперше вводимо в науковий обіг, його брати, як Іов Пелехін (близько 1806 — ?), так і Іван Пелехін (25.09./ 7.10.1807 — ?), що народилися пізніше за Петра, були синами дячка із села Макіївка, а дячок у православній церкві — церковнослужитель найнижчого розряду. В особовій справі Івана Пелехіна зберігається оригінал метричного свідоцтва про його народження і хрещення, з якого випливає, що святе хрещення відбулося в Миколаївській церкві села Макіївки. Тож можна припустити, що саме в цій церкві служив дячком його батько.

Петро Пелехін здобував освіту в Києво-Могилянській академії. У 1813 р. [1], після закінчення «філософських і богословських наук», він був залишений при ній як викладач. У 1817 р. відбулося перетворення духовних навчальних закладів згідно зі статутом духовних шкіл, що передбачав триступеневу систему навчання, і була заснована Київська духовна семінарія. У цьому ж 1817 р. Пелехін був призначений викладачем німецької та французької мов у цій семінарії, а з 15/27 серпня 1819 р. почав викладати церковну історію та єврейську мову. За час учителювання в Києві він заощадив гроші, на які хотів здійснити свою мрію — здобути вищу медичну освіту.

16/28 липня 1820 р.¹ Петро Пелехін був звільнений з духовного відомства за власним проханням. Він вирушив до Санкт-Петербурга, де 28 вересня / 10 жовтня 1820 р. був зарахований волонтером з медичної частини до Імператорської медико-хірургічної академії (ІМХА). У ту епоху повний академічний курс тривав чотири роки (4 класи). Коли наш герой навчався в ІМХА, кафедру фізіології та патології очолював професор Данило Михайлович Велланський (1774–1847) — уродженець Чернігівщини і вихованець, як і Петро Пелехін, Києво-Могилянської академії. Вчителями студента Пелехіна також був професор Йосип Ернст Грубі (1785–1834),

який очолював кафедру окулістики (офтальмології) з клінікою, а також професор Сергій Олексійович Громов (1774–1856) — завідувач кафедри повивального мистецтва, судової медицини та медичної поліції. А президентом Академії був улюбленець Олександра І, його лейб-хірург баронет Яків Васильович Вілліє (1768–1854) — шотландець за походженням, вихованець Единбурзького університету. Тому не випадково Петро Пелехін, після закінчення ІМХА, підготував і захистив свою докторську дисертацію саме в Единбурзькому університеті.

20 червня / 2 липня 1824 р. після закінчення курсу наук він отримав звання лікаря 1-го відділення і за відмінні успіхи був нагороджений золотою медаллю. Як найкращого випускника, Петра Пелехіна залишили при ІМХА, і 3/15 вересня 1824 р. він був призначений на посаду виконувача обов'язків ад'юнкт-професора на кафедрі фізіології та патології, яку очолював проф. Д.М. Велланський. (Тодішнього ад'юнкт-професора, або, як часто писали, «ад'юнкта», ми б тепер назвали доцентом). І 8/20 лютого 1825 р. для вдосконалення він був відправлений до іноземних університетів.

Перед поїздкою Петро Пелехін звернувся з таким проханням до конференції ІМХА, яку очолював уже відомий нам баронет Вілліє (це прохання, у якому чути голос нашого героя, містить низку застарілих зворотів та слів, тому ми подаємо його мовою оригіналу): «При всем моем желании воспользоваться благодетельным обо мне намерении начальства, благоволившего назначить меня в числе прочих к отправлению в чужие края для усовершенствования приобретенных медицинских познаний, я встречаю весьма важные препоны при сем лестном для меня назначении. При выезде моем из родины в Академию, я оставил престарелых родителей, родную сестру и племянницу (взрослых девиц), лишенных всякого пособия и умолявших меня возвратиться к ним, для улучшения их бедственной участи. <...> Однако ныне, при отправлении моем в чужие края, я не могу предпринять никаких мер для падения им нужной помощи и с крайним прискорбием вижу, что, по отъезде моем, мои родители должны остаться без подпоры и пропитания, сестра и племянница без приданого и в девицах, братья без одяiania и учебных пособий. <...>. Сии обстоятельства заставляют меня утруждать почтеннейшую конференцию моею покорнейшею просьбою, состоящею в нижеследующем: так как я был волонтером и на содержание себя в продолжении 4-х лет издержал многими трудами собранные и частью у других лиц занятые деньги, которые употреблял с тем, дабы в первые годы моего лекарства, уплатить и поправить домашнее расстройство моих родителей, до которых они доведены воспитанием меня и моих братьев, находящихся в Петербургской академии, а потом ещё двух младших братьев, учащихся в Киевской духовной семинарии. Руководствуясь побуждениями сыновней и братской любви <...> прошу

¹ Тут і далі, якщо проставлені подвійні числа, дати дано як за юліанським, так і за григоріанським календарем.

конференцію исходатайствовать мне у высшего начальства издержанную мною сумму денег во время учения — 3500 рублей» [4, с.74–75].

Це прохання було задоволене, а вирішальне значення в позитивному рішенні, безумовно, мала думка президента Вілліє. Петру Пелехіну було видано 2000 рублів з умовою, що він вважатиметься казеннокоштным (тобто таким, що здобуває освіту за рахунок держави; згідно зі статутом Академії, казеннокоштними студентам могли бути особи при вступі до ІМХА не старше 24 років, а не 30 років як нашому герою). Після цього, як «казеннокоштний», Петро Пелехін був зобов'язаний відслужити встановлену кількість років за розпорядженням уряду. Під час удосконалення за кордоном, у континентальній частині Західної Європи, він отримував 1000 рублів сріблом на рік, а протягом перебування у Британії — по 1500 рублів сріблом.

У березні 1825 р. Пелехін виїхав із Санкт-Петербурга. Слід вважати, що він заїхав у рідне село Макіївку, щоб побачитися з батьками, а потім поїхав до Австрійської імперії за маршрутом: Лемберг (нині Львів), Краків, Відень. У тодішньому Лемберзі ще не було НТШ (з 1873 р. «Літературне товариство імені Т. Шевченка», у 1892 р. назву змінено на «Наукове товариство ім. Т. Шевченка»). Воно з'явилося після смерті Петра Пелехіна, але саме це місто стало тим місцем, де він мріяв, щоб там була створена українська вища медична школа.

У Відні він слухав лекції з фармакології, токсикології, гігієни та терапії. Потім поїхав до Берліна, Бреслава (нині Вроцлав, Польща) і Парижа. У 1828 р. він вирушив до Сполученого Королівства: Лондона, де слухав різноманітні «медико-хірургічні» лекції, і, нарешті, Единбурга. Як ми вже писали, в Единбурзькому університеті він був зобов'язаний відзначитися, оскільки тут навчався всесильний баронет Вілліє. Саме тут, у липні 1829 р., Петро Пелехін захистив латинську дисертацію під назвою «De neurosis in genere» (Про природу неврозів) [30] і був визнаний Единбурзьким університетом доктором медицини [26].

Після Единбурга Петро Пелехін вирушив у зворотний шлях: відвідав голландські університети і знову слухав лекції в Парижі. Приїхавши до Санкт-Петербурга того ж 1829 р. [4], він був призначений виконувачем обов'язків ад'юнкта-професора кафедри окулістики, яку очолював професор Й.Е. Грубі. 21 липня / 2 серпня 1830 р. без захисту дисертації конференція ІМХА визнала його Единбурзьку дисертацію, і таким чином він став доктором медицини Російської імперії. Тільки після цього і, прочитавши дві пробні лекції, того ж року він був визнаний конференцією ІМХА ад'юнктом-професором офтальмології, а 27 січня / 8 лютого 1831 р. затверджений на цій посаді. Отже, у 1831 р. він став ад'юнктом, а не професором, як нам повідомляє «Енциклопедія Українознавства» [24].

Влітку 1830 р. в Російській імперії почала поширюватися холера. За офіційними даними, в епідемію холери 1830–1831 років в імперії захворіло до

півмільйона осіб, а померло до 200 тисяч. Епідемія супроводжувалася «холерними бунтами» — заворушеннями містян, селян і військових поселенців, спричиненими небаченими доти заборонами на пересування (введення карантинів), чутками про те, що лікарі та чиновники навмисно труять простий народ, а поліція ховає живих людей. 5/17 вересня 1830 р. у складі комісії для припинення холери ад'юнкт Пелехін був відряджений до Саратова, а потім до Астрахані. Віддаючись із усією старанністю справі вивчення холери, вживаючи всіляких заходів проти її поширення, лікуючи хворих, у 1831 р. Петро Пелехін сам захворів на важку форму холери, від якої ледь не помер.

Тільки 16/28 лютого 1832 р. ад'юнкт-професор Пелехін повернувся з відрадження до місця своєї служби в ІМХА, а за свої труди по боротьбі з холерою він отримав нагороду — річний оклад платні у 800 рублів (29 липня / 10 серпня 1832 р.; згідно зі штатами ІМХА 1808 р., платня ад'юнкта на рік якраз становила 800 рублів).

У 1834 р. помер проф. Й.Е. Грубі, і 4/16 вересня того ж 1834 р. ад'юнкт Петро Пелехін був затверджений ординарним професором окулістики, а платня професора становила 2000 рублів на рік (згідно зі штатами ІМХА 1808 р.). У 1835 р. був затверджений новий статут ІМХА, який набув чинності з 1836/37 навчального року. Новий статут не передбачав окремого професора окулістики. Тому 8/20 серпня 1836 р. проф. Пелехіну доручають кілька дисциплін: офтальмологію (окулістику), історію та літературу медицини, з викладом древніх медичних класичних авторів. Згідно зі штатами ІМХА 1835 р., платня професора була підвищена до 5000 рублів на рік.

Слід зазначити, що тоді ж з кафедри повивального мистецтва, судової медицини та медичної поліції (її очолював проф. С.О. Громов) було виділено «повивальне мистецтво» з утворенням кафедри «акушерства та взагалі вчення про жіночі та дитячі хвороби». Кафедра ж проф. Громова стала називатися кафедрою судової медицини та медичної поліції із включенням гігієни. У 1837 р. проф. С.О. Громов вийшов у відставку, і 7/19 липня того ж 1837 р. проф. П. Пелехіну було доручено цю кафедру. І він очолював цю кафедру до 1846 р., коли сам вийшов у відставку.

1/13 червня 1839 р. Медична рада Міністерства внутрішніх справ, якій було надано право присвоєння вищих медичних звань, до ступеня доктора медицини проф. Пелехіна приєднала і звання «доктора хірургії», знову ж таки без захисту дисертації. Отже, після цього він став «доктором медицини і хірургії». Останній чин в ІМХА у Петра Пелехіна — статський радник (1845). Ордени: Св. Анни 3-го ступеня (1841), Св. Анни 2-го ступеня (1846).

17/29 серпня 1843 р. найвищим наказом йому зараховано до дійсної служби для вислуги пенсії перебування за кордоном в іноземних університетах для вдосконалення, а 5/17 листопада 1843 р. найвищим наказом зараховано роки попередньої вчительської служби в Києві до кількості років справжньої служби викладачем ІМХА. У грудні 1843 р. за вислугу

25 років Петро Пелехін отримав звання заслуженого (Emeritus) професора, і належний йому штатний оклад платні у 5000 рублів на рік був визначений йому в пенсію. Ще 22 серпня / 3 вересня 1840 р. йому було надано відзнаку бездоганної служби за XV років, а 22 серпня / 3 вересня 1845 р. — надана відзнака бездоганної служби за XXV років. Нарешті, 20 червня / 2 липня 1846 р. він був обраний почесним членом ІМХА.

Вийшовши у відставку в 1846 р., Петро Пелехін переїхав до Києва, де в Київській духовній академії продовжував викладати в 1849–1870 рр. У Києві, 22 вересня / 4 жовтня 1871 р., Петро Павлович Пелехін помер.

Він був одружений з англійкою Катериною Барнес, яка була англіканського віросповідання і в Російській імперії іменувалася Катериною Хомівною. Де вони познайомилися, невідомо, можливо, під час перебування Петра Пелехіна в Англії, але поки що цього ми не знаємо. Згідно з формулярним списком проф. Пелехіна, у них були діти: Олександра (близько 1836 р. народження), Павло (1842–1918), Андрій (близько 1844 р. народження) та Ольга (близько 1845 р. народження). Можливо, до 1846 року у подружжя народилися й інші діти, але в ту епоху була висока дитяча смертність.

Переходимо до другої частини нашої статті, оскільки мета нашого дослідження — простежити життєвий шлях не лише старшого Пелехіна, а й молодшого.

Як видно з копії метричного свідоцтва Павла Петровича Пелехіна, він народився в Санкт-Петербурзі, а хрещення відбулося в церкві при Імператорській медико-хірургічній академії (ІМХА): «у професора той Академії доктора медицини і хирургии, надворного советника Петра Павловича Пелехина и законной жены его Екатерины Фоминой от первого их брака сын Павел родился и крещен 30 числа апреля 1842 года. Восприемниками были: Его Светлость Грузинский цесаревич Михаил Георгиевич и служащий в канцелярии Санкт-Петербургского военного генерал-губернатора титулярного советника Андрея Трофимова Головина жена Надежна Павловна». Отже, вказаний в «Енциклопедичному словнику Брокгауза і Єфрона» [16] 1839 рік народження є помилкою, як і в деяких наступних авторів [2, 13]. Як бачимо, він народився 30 квітня / 12 травня 1842 р. в Санкт-Петербурзі, а хрещеною була Надія Павлівна Головіна, дружина титулярного радника Андрія Трофімова Головіна. Хрещеним батьком став Михайло Багратіоні (Михайло Георгійович Грузинський; 1783–1861) — грузинський царевич із царської династії Багратіонів.

Середню освіту Павло Пелехін здобував у 1-й Київській гімназії, куди вступив у серпні 1854 р., а закінчив у 1858 р. У гімназії він вивчав французьку та німецьку мови. А оскільки його мати була англійкою, він володів англійською як рідною, хоча в тодішніх гімназіях її не вивчали. Після цього він вступив до ІМХА, яку закінчив у 1863 р. із золотою медаллю. Його залишили при Академії на три роки

для вдосконалення. Своєю спеціальністю Павло Пелехін обрав хірургію. Спочатку він вивчав офтальмологію у професора Едуарда Андрійовича Юнге (1833–1898) — перший рік провів у нього. Тоді ж, у 1863 році, він отримав від професора тему дисертаційної роботи [18]. 31 / 13 червня 1864 р. він поїхав у місячну відпустку за кордон — до Берліна і Лондона. У липні 1864 р. вступив до госпітальної хірургічної клініки професора Олександра Олександровича Кітера (Justinus Ludwig Alexander Alexandrowitsch von Kieter; 1813–1879) — учня Миколи Івановича Пирогова. При цьому Павло Пелехін не припиняв занять у проф. Юнге, і 22 травня / 3 червня 1865 р., після захисту дисертації, йому присудили ступінь доктора медицини.

4 / 16 червня 1866 р. конференція ІМХА вирішила відправити доктора медицини Пелехіна за кордон на 2 роки. Він відвідав шпиталі та лазарети пруссаків і австрійців під час Австро-пруської-італійської війни (1866). Основну увагу приділив вивченню британської хірургії. Він займався і слухав лекції переважно з хірургії та очних хвороб у Лондоні, Единбурзі, Манчестері та Дубліні. Тоді ж Павло Пелехін відвідав Джозефа Лістера (Університет Глазго), а повернувшись у 1868 р. до місця своєї служби, опублікував статтю «Успіх нових ідей в хірургії при лікуванні ран, ускладнених переломів і гнійних скупчень» (1868), у якій першим у Російській імперії розповів про антисептику. А в 1869 р. він демонстрував антисептичний спосіб лікування ран за Лістером, із застосуванням карболової кислоти. Ці досліді були проведені на хворих у клініці професора Кітера.

У 1868 р. конференція ІМХА допустила Павла Пелехіна до читання двох пробних лекцій для отримання звання ад'юнкт-професора. 4 / 16 грудня 1868 р. він прочитав ці дві лекції на засіданні конференції. Після цього, 21 грудня 1868 р. / 2 січня 1869 р. конференція Академії одноголосно обрала його ад'юнктом хірургії. Зрештою, 6 / 18 жовтня 1869 р. він був затверджений військовим міністром як ад'юнкт-професор. Тут ми повинні звернути увагу на те, що ад'юнктом він став лише в жовтні 1869 р., а всі інші етапи лише передували цьому. Тому неправильно писати, що він став ад'юнкт-професором з дати обрання його конференцією ІМХА [12, 16, 17, 21, 22, 27].

Але ще до цього на час літніх канікул він отримав відрядження до США зі збереженням платні та допомогою в 1200 рублів. У 1869 р. в США він відвідав низку міст і найдовше залишався у Вашингтоні, де ознайомився з організацією військово-медичної та санітарної справи. Після повернення до Санкт-Петербурга 13 / 25 вересня 1869 р. конференція ІМХА доручила Павлу Пелехіну викладання на вакантній кафедрі оперативної хірургії з топографічною анатомією. У вересні 1870 р. конференція доручила ад'юнкт-професору Пелехіну тимчасово завідувати академічною хірургічною клінікою, а 28 листопада / 10 грудня 1871 р. він знову був відряджений за кордон з науковою метою строком до 1 / 13 вересня 1872 р. Згідно з доповіддю, затвердженою

військовим міністром від 28 грудня 1872 р. /9 січня 1873 р., для нього створюють на базі військового шпиталю невелику госпітальну клініку і доручають викладати клінічне вчення про хірургічні хвороби грудної та черевної порожнини [4].

У 1875 р. йому знову було доручено викладання оперативної хірургії з топографічною анатомією, але лише 13 /25 лютого 1877 р. ад'юнкт-професор Павло Пелехін був найвищим наказом затверджений ординарним професором за названою кафедрою. У 1877 р. він взяв участь у Російсько-турецькій війні 1877–1878 років: працював під Плевною та в складі Рушчуцького загону. 29 березня /10 квітня 1878 р. Павло Пелехін був затверджений військовим міністром ординарним професором по кафедрі хірургічної патології й терапії; займав цю кафедру до виходу свого у відставку 16/28 квітня 1889 р. Дослужився до чину дійсного статського радника, а останнім отриманим ним орденом став Святого Володимира 3-го ступеня (1886).

Павло Пелехін був одружений з Хіонією (Феонією) Олександрівною Гамм (1852–1904), дочкою сенатора О. Й. Гамма (1817–1888). У них було двоє синів: Ігор Павлович Пелехін (1869–1937) і Борис Павлович Пелехін (1883–1943). Після 1917 р. Ігор проживав у Ленінграді, 31 березня 1937 р. був заарештований, 25 грудня 1937 р. засуджений до найвищої міри покарання, а 28 грудня 1937 р. розстріляний у Ленінграді. Борис (8 /20 лютого 1883, Санкт-Петербург — 8 лютого 1943, Біарріц, Франція) — дипломат, правознавець, надвірний радник; закінчив Училище правознавства (1903), а після 1917 року жив в еміграції [15].

Павло Петрович Пелехін виконав волю свого батька. У 1898 р. він передав 70 000 рублів Науковому товариству імені Т. Шевченка на відкриття у Львові українського університету та на будівництво хірургічної клініки [23]. За ці гроші Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові купило будинок № 26 на вул. Чарнецького (тепер Винниченка), де розбудовує друкарню та палітурню, у яких починають видавати підручники не лише для українських гімназій, а й для початкових шкіл. У цьому будинку працювали Іван Франко та Михайло Грушевський.

Висновки

1. Сім'я Пелехіних походить із села Макіївка (нині в Черкаському районі Черкаської області), де їхній батько, Павло Пелехін, був дячком у Миколаївській церкві. Ми маємо відомості про трьох братів Пелехіних: Петро Павлович (1790 — 22.09 / 4.10.1871, Київ), Іова Павлович (близько 1806 — ?), Іван Пелехін (25.09 / 7.10.1807 — ?).

2. Петро Павлович Пелехін здобув вищу освіту в Києво-Могилянській академії та Імператорській медико-хірургічній академії. Він став доктором медицини Единбурзького університету в 1829 р., а його диплом був визнаний у Російській імперії в 1830 р. У своїй академічній кар'єрі він обіймав такі посади: 1831 — ад'юнкт-професор, 1834 — ординарний професор, 1837–1846 — очолював кафедру судової медицини, медичної поліції, включно з гігієною; 1843 — заслужений професор, 1846 — почесний член Імператорської медико-хірургічної академії. З 1849 по 1870 рік викладав у Київській духовній академії.

3. Павло Петрович Пелехін (30 квітня / 12 травня 1842, Санкт-Петербург — 10 жовтня 1918, Петроград) здобув освіту в 1-й Київській гімназії (1854–1858), а вищу — в Імператорській медико-хірургічній академії (1858–1863). Після навчання він залишився в академії для вдосконалення протягом трьох років (1863–1866). У 1865 р. він отримав ступінь доктора медицини, а в 1866–1868 роках був відряджений за кордон для подальшого вдосконалення. У 1869 р. став ад'юнкт-професором, а в 1877 р. — ординарним професором Імператорської медико-хірургічної академії. Звільнився з академії у 1889 р. Павло Пелехін став першим у Російській імперії, хто почав популяризувати антисептичний метод лікування в хірургії. Виконуючи побажання свого батька, Петра Павловича Пелехіна, він передав значну суму грошей Науковому Товариству імені Т. Шевченка у Львові.

4. Ще належить з'ясувати генеалогію родини Пелехіних. Наразі ми не знаємо, хто був батьком і дідом дячка Павла Пелехіна, а також ім'я та дівоче прізвище його дружини і таке інше.

Список використаної літератури

1. Бородій М.К. Пелехін Петро Павлович // Українська радянська енциклопедія. 2-ге видання. — К., 1982. — Т.8. — С. 229.
2. Булах С.М. Пелехін Павло Петрович // Енциклопедія Сучасної України. — 2023. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-880774>.
3. Васильєв К.К. Історик медицини, кандидат медичних наук Микола Каленикович Бородій // Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення. «Томілінські читання»: матеріали VI науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 100-річчю ювілею кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету, Харків, 02 листопада 2023 р. / ред.кол.: В.В. М'ясоєдов, В.А. Огнев, В.Г. Нестеренко та ін. — Харків, 2023. — С.30–31.
4. Европин А.К. Исторический очерк кафедры судебной медицины с токсикологией. — СПб., 1898. — С.69–104.
5. Змеев Л.Ф. Пелехин Павел Петрович // Змеев Л.Ф. Русские врачи писатели. — СПб., 1889. — Тетр.5. — С. 55–56.
6. Змеев Л.Ф. Пелехин Петр Павлович // Змеев Л.Ф. Русские врачи-писатели. — СПб., 1886. — Тетрадь 2. — С. 49; СПб., 1887. — Тетрадь 3. — С. 45; Второе дополнение к книге «Русские врачи писатели». — СПб., 1892. — С. 32.
7. Колесов В.И. Пелехин Павел Петрович / Большая медицинская энциклопедия. 2-е изд. — М., 1961. — Т.23. — Стб. 630–631.
8. Колесов В.И. Пелехин Павел Петрович // Большая медицинская энциклопедия. 3-е изд. — М., 1982. — Т. 18. — С. 450.
9. Криштопа Б.П. Пелехін Петро Павлович // Києво-Могилянська академія в іменах. Енциклопедичне видання. — Київ, 2001. — С. 422.

10. Кульбин Н. Пелехин Петр Павлович // Русский биографический словарь. — СПб., 1902. — Т.13. — С. 468–471.
11. Лопатто К.-Э.-С. Э. Кафедра хирургической патологии и терапии при Императорской Военно-медицинской (бывшей Медико-хирургической) академии. 1798–1898. Материалы для её истории. — СПб., 1898. — С. 124–150.
12. Оборин Н.А. Профессор П.П. Пелехин — поборник высшего медицинского образования во Львове // Вестник хирургии им. Грекова. — 1961. — Т.86, №4. — С.132–135.
13. Онацький Є. Пелех(-ин) Павло // Онацький Є. Українська мала енциклопедія. — Буенос-Айрес, 1962. — Кн. 10. — С. 1317.
14. Пелехин // Українська загальна енциклопедія. — Львів; Станислав; Коломия, 1932. — Т.2. — С. 1009.
15. Пелехин Борис Павлович // Российское зарубежье во Франции. 1919–2000: Биографический словарь. М., 2010. — Т.2. — С. 414.
16. Пелехин Павел Петрович // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — СПб., 1898. — Т. XXIII. — С. 111.
17. Пелехин Павел Петрович // Вестник хирургии им. Грекова. — 1966. — №8. — С. 2.
18. Пелехин П.П. Фонтанов канал, несправедливо называемый Шлеммовым. — Санкт-Петербург, 1865. — [4], 25 с.
19. Пелехин Петр Павлович // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. — СПб., 1898. — Т. XXIII. — С. 111–112.
20. Пелехин Павло // Пундій Павло. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник. — Львів; Чикаго, 1994. — С. 178–179. Підпис: «Я.Г.».
21. Пелехин Павло // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. — Львів, 1996. — Т.5. — С. 1978.
22. Пелехин Павло Петрович // Медицина в Україні: Біобібліографічний словник. Вип. 2. Друга половина XIX — початок XX століття. — К., 2012. — С. 135–136.
23. Пелехин Петро // Пундій Павло. Українські лікарі. Біобібліографічний довідник. — Львів; Чикаго, 1994. — С. 179. Підпис: «Я.Г.».
24. Пелехин Петро // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. — Львів, 1996. — Т.5. — С. 1978.
25. Пелехин (Пелех) Петро Павлович // Медицина в Україні: Біобібліограф. слов. Вип. 2. Друга пол. XIX — поч. XX ст. — К., 2012. — С. 136–137.
26. Спивак Л.И. Диссертация П.П.Пелехина «О природе неврозов». (Материалы к истории отечественной психиатрии) // Журнал невропатологии и психиатрии им.Корсакова. — 1958. — Вып.11. — С. 1389–1391.
27. Цимбалюк В.І., Червяк П.І. Пелехин Павло Петрович // Цимбалюк В.І., Червяк П.І. Світочі української медицини. — К., 2019. — С. 236.
28. Шапиро Л.И. П.П. Пелехин и антисептика в России // Хирургия. — 1949. — №3. — С. 3–6.
29. Vasylyev K.K. From Medizinische Polizei to Public Health: Teaching at the Higher Medical School of Ukraine / K.K. Vasylyev, Yu.K. Vasylyev // Wiadomości Lekarskie. — 2021. — V.74, issue 3, Part 2. — S. 807–808.
30. Pelechin P. De Neurosis in genere. — Edindurgi, 1829. — [8], 40 P.

Петро Павлович Пелехін (1790–1871) і Павло Петрович Пелехін (1842–1918): від медичної поліції до антисептики

Доц. Ю.К. Васильєв¹, проф. К.К. Васильєв²

¹ Сумський державний університет

² Незалежний науковець

У статті досліджено життєві шляхи двох Пелехіних: батька і сина. При цьому залучено нові архівні матеріали, зроблено критичний аналіз літератури про Петра Пелехіна і Павла Пелехіна, що дало змогу виправити помилки, друкарські огріхи та хибні твердження.

Ключові слова: медична поліція, громадське здоров'я, антисептика, Києво-Могилянська академія, Україна.

Petr Pavlovich Pelekhin (1790–1871) and Pavel Petrovich Pelekhin (1842–1918): from medical police to antiseptics

Assoc. prof. Yurii Vasylyev¹, prof. Kostyantyn Vasylyev²

¹ Sumy State University

² Independent scientist

This article explores the lives of two Pelekhins: father and son. New archival materials are used, along with a critical analysis of the literature on Peter Pelekhin and Pavel Pelekhin, allowing for the correction of errors, typos, and erroneous statements.

Key words: medical police, public health, antiseptics, Kyiv-Mohyla Academy, Ukraine.

Контактна інформація: Васильєв Юрій Костянтинович — доцент, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова 2, м. Суми, Україна 40007, e-mail: y.vasylyev@med.sumdu.edu.ua

Стаття надійшла до редакції 15.09.2025 р.